

Torun, Öğretmen, Y. (2021). Kitap Tanıtımı – Türkiye Türkçesinde Seçenek ve Seçim, Yaz: Torun Öğretmen, Y., *Folklor Akademi Dergisi*. Cilt:4, Sayı:2. 393 – 397.

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Recieved: 21.06.2021

Kabul / Accepted: 27.07.2021

Kitap İnceleme / Book Review

YETER TORUN ÖĞRETMEN/ TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE SEÇENEK VE SEÇİM

Esin AL*

Torun Öğretmen, Y. (2020). *Türkiye Türkçesinde Seçenek ve Seçim*. Karahan Kitabevi. Adana.

* Arş. Gör., Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Adana/Türkiye, eal@cu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7581-9529

Seçim; temel motivasyonu ne olursa olsun, dayatma yahut gönüllülük, hayatın akış yönünü belirleyen faktörler içerisinde belki en önemlilerden biridir. *Seçim nedir, insanlar seçimlerini nasıl yapar, seçim yapma süreci nasıl işler, seçim kavramı tek bir tür için midir? vb.* sorularla bu zamana kadar felsefe, biyoloji, psikoloji, sosyoloji gibi birbirinden farklı birçok bilim dalı ilgili konuya eğilmiştir. İnsanı ilgilendiren her konuda olduğu gibi seçenek ve seçim konusu da dil çalışmalarının araştırma alanları içerisinde yerini almıştır.

Seçenek ve seçim kavramına insan dili araştırmaları bağlamında yaklaşan çalışmalardan biri de Doç. Dr. Yeter Torun Öğretmen'in *Türkiye Türkçesinde Seçenek ve Seçim* adını taşıyan akademik kitabıdır. Seçenek ve seçim kavramının düşünce düzleminden dil düzlemine nasıl taşındığı, bu kavram alanını belirleyen dilsel birimlerin neler olduğu, seçenek ve seçim kavramlarının diğer kavramlar ile ilişkisinin neler olduğu soruları ile yola çıkılan çalışmanın ilk baskısı 2020'nin Ocak ayında yapılmıştır. Toplamda 150 sayfadan oluşan eserin baskısı Karahan Kitabevi'nden çıkmıştır. Eser bir önsöz, yedi ana bölüm ve kaynakçadan oluşmaktadır.

Türkiye Türkçesinde Seçenek ve Seçim kitabında araştırmacı, Türkiye Türkçesi bağlamında temelde bir kavram alanı çalışması yapmış ve yine bu bağlamda seçenek ve seçim kavramlarını odağına almıştır. Çalışmada, Türkiye Türkçesinde seçenek ve seçim kavram alanını doğrudan ya da dolaylı olarak işaretleyen sözcükler, biçimbirimler, biçim-sözdizimsel yapılar ve anlatım kalıpları incelenmiş, buna ek olarak da seçenek ve seçim kavram alanları semantik açıdan değerlendirilmiş ve bu kavram alanı bağlamında özne tutumlarının anlatıma nasıl yansıdığı belirlenerek sunulmuştur. Metin odaklı yapılan bu çalışmada, seçenek ve seçim kavramlarının düşünce düzleminden insan dili düzlemine taşınma şekilleri betimleme, çözümlenme ve yorumlama tekniklerinden yararlanılarak anlaşılmasına çalışılmıştır.

Çalışmayla İlgili Kuramsal Açıklamalar (s. 3-6) başlığını taşıyan birinci bölüm kendi içerisinde *Kavram ve Kavram Alanı, Seçenek ve Seçim Kavramları ve Kiplik Kavramı Açısından Seçenek ve Seçim* başlıklarını taşıyan üç alt başlıktan oluşmuştur. Bu bölümde seçenek ve seçim kavramlarının kaynaklarda nasıl tanımlandığına, araştırmacının konuyu nasıl tanımladığına, kiplik bağlamında seçenek ve seçim kavramlarına nasıl bakılması gerektiği noktalarına değinilmiş yararlanıcı kuramsal olarak kitapta verilmesi amaçlanan asıl konulara hazırlanmıştır.

Türkiye Türkçesinde Seçenek ve Seçim Kavramlarıyla İlgili Sözcükler (s. 7-44) başlıklı ikinci bölüm *Ad ve Ad Soylu Sözcükler, Fiiller, Bağlaçlar ve Bağlaç İşlevli Birimler ve Edatlar* olmak üzere dört alt başlığa ayrılmıştır. Birinci alt başlıkta Türkçe Sözlük'te yer alan seçenek ve seçim kavram alanını işaretleyen ad ve ad soylu sözcükler üzerinde durulmuştur. Araştırmacı, bu sözcüklerin ad işlevi ile kullanılıyor olabileceği gibi sıfat, zamir ve zarf işlevlerinde de kullanılıyor olabileceklerini tespit etmiş ve iddiasını tanıklar ile güçlendirmiştir.

hangisi zm. "kim, hangi şey" anlamlarında kullanılan bir söz (TS, 2011: 1042).

Türkiye Türkçesinde soru sıfatı ve soru zamiri olarak kullanılan hangi ve hangisi sözcükleri çokluk kavramına dayalı olarak nesne veya kişiler arasında soru yoluyla seçenekleri belirtme işlevini görmektedir (s. 10).

Fiiller başlıklı ikinci alt bölümde ise seçenek ve seçim kavramları bağlamında belirlenen fiillerin yapıları üzerinde durulmuş ve tespit edilen örnekler sıralanmıştır. Kimi yerde örnek seçenek ve seçim kavramları bağlamında değerlendirmeye tâbi tutulmuş, veri havuzundan seçilmiş örnekler ile savunulan düşünce desteklenmiştir. *Bağlaçlar ve Bağlaç İşlevli Birimler* başlığını taşıyan üçüncü alt başlıkta bağlaçlar çokluk kavramına işaret eden birden çok dil birimini birbirine bağlıyor olması yönü ile seçenek ve seçim kavramları bağlamında değerlendirilmiştir. Seçenek ve seçim

merkezli değerlendirmeler söz konusu olduğunda kaynaklarda bağlaçların *ayrılama bağlamları* (Banguoğlu, 1990), *denkleştirme-karşılaştırma edatları* (Hacıeminoğlu, 1992), *denkleştirme-karşılaştırma-seçme bağlaçları* (Korkmaz, 2003) başlıkları altında değerlendirildiğine değinen araştırmacı hemen sonra bu bağlamda tespit etmiş olduğu bağlaç örneklerini sıralamış, bu bağlaçları önce kaynaklardan yararlanarak tanıtmış, ardından seçenek ve seçim bağlamındaki tespitlerine ve tespitleri tanımlayan örneklerle yer vermiştir.

Seçenek ve Seçim Kavramıyla İlgili Biçimbirimler (s. 45-57) başlığını taşıyan üçüncü bölümde araştırmacı seçenek ve seçim bağlamından tespit etmiş olduğu biçimbirimleri sıralamış, herbirini ve herbirine ait kullanım özelliklerini kaynaklardan yararlanarak tanımlamış ve açıklamıştır. Ardından araştırmacı kendi tespitlerine yer vermiş ve malzeme bütüncesinden ilgili örnekleri sunarak düşüncelerini tanımlamıştır.

-Dan ... seçenek ve seçim kavram alanının belirlenmesinde en işlevsel biçimbirimlerden biridir. Bu bağlamda acaba neden seçenek ve seçim kavram alanının belirlenmesinde bir başka durum eki değil de, çıkma durumu bu kadar etkin ve sık kullanılmış sorusu akla gelmektedir. Bu soru çıkma/ayrılma/uzaklaşma kavramları ile seçenek ve seçim kavram alanının daha çok etkileşim içinde olduğunu düşündürmektedir. Seçim yapılacak en az iki seçenekli seçim/seçme evreninden birini seçip diğerinden uzaklaşma/ayrılma anlamı düşünüldüğünde seçilmeyen seçenekten uzaklaşma/ayrılma özelliği, çıkma/ayrılma/uzaklaşma durumu ile seçenek ve seçim kavram alanının kesişme noktasını oluşturmaktadır (s. 46).

Kitabın dördüncü bölümü *Seçenek ve Seçim Kavram Alanıyla İlgili Biçim-Sözdizimsel Yapılar* adını taşımaktadır. Araştırmacı bölüme öncelikle biçim-sözdizimsel yapıların neler olabileceğine dair bilgiler vererek başlamıştır. Veri havuzundan yola çıkarak daha çok kullanılan biçim-sözdizimsel yapıları edat ya da edat işlevli sözlerden *yerde, ziyade/çok, yana, taraf, kadar, başka, öte* ile *faydalı, öncelikli, üstün, yeğ* gibi sıfat türü sözlerin birleşimleri ile oluştuğunu tespit etmiştir. Tespit ettiği biçim-sözdizimsel yapıları sıralayan araştırmacı kaynaklardaki ilgili başlığın kuramsal temelini oluşturmuş ve elde ettiği veriler ışığında tespitlerini örnekler ile tanımlayarak yararlanıcıya sunmuştur.

Seçenek ve Seçim Kavram Alanıyla İlgili Anlatım Kalıpları (s. 71-73) başlığını taşıyan beşinci bölümde araştırmacı ilgili kavram alanını işaretleyen anlatım kalıpları üzerinde durmuştur. Bu noktada metin bağlamının ve kişi işaretleyen unsurların da seçenek ve seçim kavram alanlarının işaretleyicileri, bu kavram alanlarının belirginleştiricileri olduğu vurgulanmıştır. Dört alt başlığa ayrılan anlatım kalıpları aşağıdaki gibi belirlenmiş ve söz konusu kalıpları tanımlayan örnekler seçenek ve seçim kavramı bağlamında değerlendirilerek sunulmuştur:

Olumlu tabandan oluşan fiil+-Up+ olumsuz tabandan oluşan fiil+-mA/-mAk/-DIk/-AcAk : üzülüp üzülmemekte... (s. 71)

Olumlu tabandan oluşan fiil+ -mAkLA (ile)+ olumsuz tabandan oluşan fiil+-mAk+ arasında: tatile çıkmakla çıkmamak arasında... (s. 72)

Olumlu cümle+ olumsuz cümle: Gelirim, gelmem... (s.72)

Soru cümlesi+cevap cümlesi: Pişirir miyim? Pişiririm! (s.73)

Farklı Kavramlarla İlişki Açısından Seçenek ve Seçim (s. 75-105) başlığını taşıyan altıncı bölümde araştırmacı seçenek ve seçim kavram alanının sırasıyla *çokluk, karşılaştırma-derece, gereklilik, şart, istek, soru, olasılık, neden-sonuç, olumluluk-olumsuzluk, görünürlük, metaforik*

olma kavram alanlarıyla ilişkisini tartışmıştır. Kavram alanlarının birbirleriyle ilişkilerinin dilsel göstergelerle işaretlenmesinin yanında metin bağlamının da söz konusu ilişkiyi işaretleyen önemli faktörlerden biri olduğunu söyleyen araştırmacı söylem ve içerik analizleri yaparak tespit ettiği söz konusu ilişkileri açıklamış, örnekler ile tanıklamış ve tablolar aracılığıyla görsel veriler halinde sunmuştur.

Belirli çokluğa dayalı seçeneklerin sayısal olarak ifade edebilme özellikleri dikkate alınmış; belirsiz çoklukla ilgili seçeneklerde ise daha çok yaklaşıklık, bütüne dayalı olma, parça-bütün ilişkisi göz önünde bulundurulmuştur (s. 75).

(2) *Yabandan gelen müşteriler de, boş durmaktansa körüğe yardım etmek istiyor.*

1. Seçenek	<i>boş durmak</i>
2. Seçenek	<i>körüğe yardım etmek</i>

Hem geleneksel hem de çağdaş dilbilgisel ve dilbilimsel yaklaşımlar bağlamında “özne”nin kapsamı, özneye verilen adlar, özne çeşitlerinin tartışılıp özetlenmesi ile başlayan *Özne ve Seçenek-Seçim İlişkisi* (s. 107-126) başlığını taşıyan yedinci bölümde araştırmacı özne ve seçenek-seçim kavramı ilişkilerini şöyle değerlendirmiştir:

Seçenek ve seçim konusu çerçevesinde metin içinde birden fazla öznenin yer alması durumunda, seçenek sunma veya seçenekler arasında seçimde bulunma konusunda eyleten/koşullandırıcı özne ile gerçekleştirici/işlemci öznenin etkileşim içinde olduğu görülür. Seçenek ve seçim konusunda ise öznelerin bakış açıları ve tutumlarındaki farklılıklar, gerçekleştirici özne ile karşı özne¹ arasındaki çatışmayı yansıtmaktadır (s. 108).

Bölüm birinci, ikinci, üçüncü tekil ve çoğul öznelerin seçim ve seçeneklere yaklaşımları, seçimde öznenin keyfi tutumu, hangi bakış açılarının seçenek ve seçimlere yansıdığı, hangi fiillere özne-seçenek ilişkisinde başat rol verildiği, seçenek-seçim kavramları bağlamında öznelerin birbirleriyle ilişkileri, özne-seçenek ilişkisinin diğer kavram alanları ile etkileşimleri, seçim ve seçenekte sınırlılık ve belirsizlik durumları irdelenmiş ve örneklerle tanıklanarak değerlendirilmiştir.

Araştırmacı, belirlemiş olduğu veri tabanından yararlanarak seçenek ve seçim kavramları üzerine yapmış olduğu değerlendirmeleri ve ulaştığı sonuçları *Sonuç ve Değerlendirme* başlıklı bölümde bir bütün halinde sunmuş, tablolara elde edilen sonuçları görsel veriler haline dönüştürerek özetlemiştir.

Bu çalışmada, seçenek ve seçim kavramlarının Türkiye Türkçesi bağlamında düşünce düzleminden dil düzlemine hangi yollarla taşındığının bütüncül bir resmi sunulmuştur. Bu yolla yararlanıcılar; öncelikle seçenek ve seçim kavramlarını, ardından da bu kavramların belki farkına dahi varmadığımız hangi dilsel süreçler ve işaretler ile dile yansıdığını görebileceklerdir. Yeri geldikçe tablolardan yararlanan araştırmacı, konuları olabildiğince görsel veriler haline getirmiştir. Bu sayede çalışma görsel öğrenme sürecine de hizmet eder hâle gelmiştir. Ayrıca konular arası kurulan neden-sonuç ilişkileri de konunun yararlanıcı zihninde temellenmesine katkı sağlamıştır. İlgili konu irdelenip değerlendirilirken gerekli görülen durumlarda yapılan disiplinler arası çıkarımlar, yararlanıcının çok yönlü bir bilgi alanı ile temas etmesine katkı sağlamıştır. Genelde bakıldığında çalışmanın bir kavram alanını tanıma ve düşüncenin dilsel düzleme taşınması ve

işaretlenmesi konularında; özelde bakıldığında ise seçenek ve seçim kavramlarının Türkiye Türkçesinde dilsel düzlemde işaretlenme şekillerinin neler olduğunun gösterilmesi konusunda akademisyenlere, öğrencilere ve konuya ilgisi olanlara yarar sağlayacağı düşünülmektedir.

Sonnotlar

1. İlgili terimler için lütfen bkz. Torun Öğretmen, 2020, s. 107-109.

Kaynaklar

BANGUOĞLU, T. (1990). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK Yay.

ERGİN, M. (1989). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım-Yayım-Tanıtım.

HACIEMİNOĞLU, N. (1992). *Türk Dilinde Edatlar*. İstanbul: MEB Yay.

KORKMAZ, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. Ankara: TDK Yay.

Türkçe Sözlük. (2011). Ankara: TDK Yay.